

Азьмук Надія Анатоліївна

УДК 332.056.4

**УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ**

Спеціальність 08.02.03 – Організація управління, планування
і регулювання економікою

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ 2003

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі менеджменту Київського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України, м. Київ

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Соболь Сергій Миколайович,
Київський національний економічний університет,
завідувач кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Варналій Захарій Степанович,
Національний інститут стратегічних досліджень
при Президентові України,
заступник директора

кандидат економічних наук
Клочко Юрій Олександрович,
Державний університет інформаційно-комунікаційних
технологій (м. Київ),
доцент кафедри економіки

Провідна установа: Національний університет "Львівська політехніка"
Міністерства освіти і науки України, кафедра
менеджменту і міжнародного підприємництва,
м. Львів

Захист відбудеться 18 грудня 2003 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.03. Київського національного економічного університету за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги 54/1, ауд 317.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного економічного університету за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги 54/1, ауд 201.

Автореферат розісланий 18 листопада 2003 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

А.Е. Фукс

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Впродовж останніх 30-40 років у країнах з розвинутою ринковою економікою мале підприємництво виявило себе як важливе джерело соціально-економічного зростання. Сектору малого підприємництва належить важлива роль у забезпеченні макроекономічної стабільності та інноваційного зростання, підвищенні продуктивної зайнятості населення і послабленні соціальної напруги. Ще більшої актуальності проблеми активізації розвитку малого підприємництва набувають для постсоціалістичних країн, де цей сектор економіки спроможний створювати сприятливі умови для налагоджування дії ринкових механізмів і ефективно вирішувати найгостріші економічні й соціальні проблеми перехідного періоду. З іншого боку, суб'єкти малого підприємництва об'єктивно, за своєю природою не можуть бути рівноправними конкурентами великих компаній. Тому одним із найважливіших напрямків ринкових трансформацій в Україні є впровадження такої системи державного регулювання малого підприємництва, яке б, не викривляючи дії ринкових механізмів, забезпечувало створення сприятливого середовища для його розвитку.

На відміну від країн Центральної Європи в Україні в останні роки спостерігається тенденція до уповільнення темпів зростання кількості малих підприємств і чисельності зайнятих на них, зберігаються диспропорції у їх територіальній структурі, зменшується частка малого підприємництва у загальнодержавних обсягах виробництва, погіршуються інші якісні параметри його розвитку. Все це свідчить про недостатню дієвість заходів державної підтримки малого підприємництва і необхідність її реформування в першу чергу на регіональному та місцевому рівнях, де реально і реалізується така підтримка. Зазначені обставини обумовлюють особливу актуальність для української економічної науки дослідження регулятивних проблем розвитку малого підприємництва.

На сьогоднішній день багатоаспектні проблеми розвитку малого підприємництва отримали широке висвітлення як у зарубіжній, так і вітчизняній літературі. Для розуміння сучасних проблем державного регулювання розвитку малого підприємництва велике теоретичне і методологічне значення мають праці таких західних учених як: Р. Беннетта, А. МкКошана, Н. Кука, Дж. Хогтона, У. Рора, С. Юргена. Однак їх теоретичні досягнення і прикладні розробки далеко не повністю відповідають специфічним умовам перехідного періоду. Вагомим є внесок у дослідження проблем регулювання малого підприємництва російських науковців: В.А. Антонова, В.В. Високова, І.Н. Герчікової, А.А. Горбунова, В.Є. Савченка, Ф.І. Шамхалова, А.А. Шулуса. Проблема формування національної моделі державного регулювання і підтримки малого підприємництва, її сутності, напрямкам, механізмам та інструментам реалізації присвятили свої наукові роботи такі вітчизняні вчені як: З.С. Варналій, Л.І. Воротіна, Я. А. Жаліло, Д.В. Ляпін, Ю.О. Ключко, О.В. Кужель, Й.С. Ситник, Т.С. Смовженко, С.М. Соболев, Й.М. Петрович та багато інших.

Разом з тим в умовах зміщення акцентів державної підтримки малого підприємництва із загальнодержавного на регіональний рівень недостатньо уваги приділяється дослідженню регіональних проблем розвитку цього сектору економіки. Недостатньо розробленими, зокрема, залишаються питання формування цілісної системи управління розвитком малого підприємництва, розробки ефективних організаційних та економічних механізмів його активізації на регіональному рівні. Саме це і визначає актуальність вибраної теми, структуру запропонованого дослідження та логіку викладеного матеріалу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано на кафедрі менеджменту Київського національного економічного університету згідно із планами науково-дослідних робіт за темою "Методологічні засади та прикладні аспекти управління конкурентоспроможністю фірми в умовах трансформації економіки України" (номер державної реєстрації 0101U006457), підтема №3 "Організаційно-економічні механізми активізації розвитку та підтримки малих підприємницьких структур (на державному та регіональному рівнях)". Особисто автором вирішені питання удосконалення регіональної системи управління (розмежовані функції підтримки малого підприємництва між регіональними та місцевими органами управління) та розроблені адекватні регіональному рівню управління організаційні та економічні механізми підтримки малого підприємництва.

Мета й завдання дослідження. Основною метою дослідження є обґрунтування необхідності та пріоритетних напрямків трансформації державного управління малого підприємництва на регіональному рівні та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності управління розвитком малого підприємництва у Черкаській області. Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено наступні завдання:

- досліджено еволюцію поглядів та уточнено сутність державного регулювання малого підприємництва та пов'язаних з ним понять: "державна підтримка малого підприємництва", "державне управління малим підприємництвом";
- узагальнено методологію формування системи державного регулювання розвитком малого підприємництва;
- визначено сутність та обґрунтовано функції регіонального управління в системі державного регулювання малого підприємництва;
- проаналізовано регіональну структуру малого підприємництва в Україні, визначено її особливості та встановлено причини, що гальмують його розвиток на регіональному рівні;
- критично оцінено систему управління розвитком малого підприємництва у Черкаській області;
- визначено пріоритетні напрямки та розроблено комплекс пропозицій щодо удосконалення управління розвитком малого підприємництва у Черкаській області.

Об'єктом дослідження є мале підприємництво як сектор національної економіки, а також система державного регулювання його розвитком.

Предметом дослідження є економічні та організаційні відносини, що виникають у процесі державного регулювання та підтримки малого підприємництва на регіональному рівні.

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі, нормативні акти України, інструктивні відомчі матеріали, наукові роботи ряду вітчизняних та зарубіжних вчених, монографії, статті у науковій періодичній літературі, статистичні щорічники, офіційні матеріали і документи Держкомстату та державного обласного управління статистики Черкаської області, програми розвитку малого підприємництва та звіти Регіонального фонду підтримки підприємництва у Черкаській області.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети було використано сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Метод логічного узагальнення застосовано для теоретичного обґрунтування поставлених задач та уточнення ключових понять дисертаційного дослідження. Історико-логічний метод використано для визначення сутності державного управління малим підприємництвом. За допомогою методів аналізу і синтезу узагальнено теоретичні основи управління розвитком малого підприємництва на регіональному рівні. При аналізі тенденцій розвитку малого підприємництва використовувалися методи статистичного та логічного аналізу. Метод прогнозування використовувався при визначенні зміни показників діяльності малого підприємництва при створенні Регіонального гарантійного фонду, а графічний метод - для надання наочності матеріалу та схематичного зображення низки теоретичних і практичних положень дисертаційного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

- запропоновано авторський підхід до розмежування понять „державне регулювання малого підприємництва”, „державна підтримка малого підприємництва”, „державне управління малим підприємництвом” та визначено взаємозв'язок між ними. Відповідно до запропонованого підходу поняття "державне регулювання" є найбільш широким, оскільки включає не тільки засоби, а й функції органів управління. Поняття "державне управління" та "державна підтримка" є складовими вищезазначеного та пересікаються між собою у частині функцій органів влади щодо створення сприятливого середовища для активізації розвитку малого підприємництва;

- на основі дослідження впливу органів державного управління малим підприємництвом обґрунтовано розподіл функцій між центральним, регіональним та місцевим рівнями, що дозволяє уникнути дублювання функцій і максимально повно врахувати регіональні особливості та місцеву специфіку;

- розроблено модель регіонального управління розвитком малого підприємництва, яка на відміну від існуючих побудована на поєднанні програмно-цільового та процесного підходів до управління. Такий підхід уможливорює орієнтування системи управління малим підприємництвом на вирішення пріоритетних соціально-економічних проблем регіону;

- удосконалено методику аналізу регіональної структури малого підприємництва стосовно визначення рейтингу регіонів, сутність якої полягає у поєднанні кластерного аналізу та розрахунків показників середньостатистичного малого підприємства та дозволяє здійснити комплексну оцінку та порівняння регіонів за розвитком цього сектору економіки;

- вперше виявлено тенденцію до зменшення в останні роки диспропорцій у регіональній структурі малого підприємництва в Україні: чим нижчим за показниками розвитку малого підприємництва є рейтинг регіону, тим вищими в ньому є темпи розвитку цього сектору регіональної економіки;

- уточнено систему показників оцінки ефекту від реалізації заходів регіональної програми розвитку малого підприємництва, шляхом деталізації рівнів оцінки за соціальним, інституційним та економічним ефектами;

- обґрунтовано механізми підвищення ефективності управління розвитком малого підприємництва (на прикладі Черкаської області), зокрема удосконалено організацію системи управління у частині взаємодії регіональних органів влади та створення регіонального гарантійного фонду.

Практичне значення одержаних результатів. Пропозиції щодо удосконалення механізмів управління розвитком малого підприємництва доведені до рівня конкретних рекомендацій і можуть бути використані органами регіонального управління суб'єктами малого підприємництва. Практичне значення мають рекомендації щодо удосконалення методики розробки регіональної програми розвитку малого підприємництва та пропозиції щодо створення регіонального гарантійного фонду (статут фонду, принципи діяльності).

Результативність комплексу розроблених рекомендацій підтверджується їх використанням у практиці Головного управління економіки Черкаської області (довідка № 729/1 від 21.10.2002 р.), Регіонального фонду підтримки підприємництва в Черкаській області (довідка № 150 від 5.06.2003р.).

Теоретичні положення і практичні рекомендації, що містяться у дисертації знайшли відображення в навчальному процесі Київського національного економічного університету при викладанні студентам дисциплін "Менеджмент малого бізнесу", "Підприємництво та малий бізнес" (довідка від 23.05.03 р.) та в Черкаському державному бізнес-коледжі в курсі „Державне регулювання економіки" (довідка № 173 від 16.05.03 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідались автором на міжнародних науково-практичних конференціях та семінарах: „Внедрение новой технологии подготовки специалистов для коммерческой сферы деятельности и ее распространение в учебных заведениях Украины” (Измаил, 1998г.), “Створення модельних навчальних центрів комерційної підготовки в Україні” (Київ – Лейпциг, 1998р.), “Шляхи удосконалення співробітництва українських НТФ з європейськими навчально-тренувальними фірмами” (Івано-Франківськ, 1999р.), “Теорія управління організацією: стан та перспективи” (Київ-Трускавець, 2000р.), “Мале

та середнє підприємництво, як шлях вирішення проблеми безробіття серед молоді” (Черкаси, 2001р.), “Управління організацією: регіональні аспекти” (Київ-Чернігів, 2002р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 8 наукових праць, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях, 1 – в інших виданнях, 3 – матеріали конференцій загальним обсягом 2,48 д. а.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 212 сторінок машинописного тексту, включаючи 26 таблиць на 18 сторінках, 28 рисунків на 19 сторінках, список використаних джерел з 165 найменувань на 16 сторінках і 20 додатків на 33 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі дисертаційної роботи розкривається актуальність теми дослідження, його мета і завдання, визначається наукова новизна, практичне значення результатів, їх апробація.

У розділі 1 „Теоретичні засади формування системи управління розвитком малого підприємництва на регіональному рівні” досліджено сутність понять „державне регулювання малого підприємництва”, „державне управління малим підприємництвом”, „державна підтримка малого підприємництва”, обґрунтовано пріоритетність управління розвитком малого підприємництва на регіональному рівні, розроблено регіональну модель управління малим підприємництвом.

Узагальнення теоретичних положень, висвітлених у економічній літературі дозволило розмежувати такі поняття як „державне регулювання”, „державна підтримка”, „державне управління”. Державне регулювання малого підприємництва, слід розглядати, як цілеспрямовану, комплексну діяльність державних інститутів, стосовно поєднання, узгодження, комбінування різних форм, методів регулювання і підтримки суб’єктів малого підприємництва та його інфраструктури. Державна підтримка є складовою системи регулювання розвитком малого підприємництва, яка спрямована на формування сприятливого для розвитку цього сектору економіки середовища і реалізується відповідними загальнодержавними, регіональними та місцевими органами влади, з метою узгодження інтересів держави і малого підприємництва. Державне управління, ми визначаємо, як систему органів, які відповідно до покладених на них функцій і повноважень здійснюють організуючий вплив на мале підприємництво на відповідному рівні з метою впорядкування та підвищення його результативності. Взаємозв’язок зазначених понять полягає у наступному: "державне управління" та "державна підтримка" пересікаються між собою у частині функцій органів влади щодо створення сприятливого середовища для суб’єктів малого підприємництва та є складовими "державного регулювання".

Обґрунтовано підходи до диференціації функцій державної підтримки малого підприємництва на загальнодержавному, регіональному та місцевому

рівнях. Розмежування функцій управління малим підприємництвом між центральними, регіональними та місцевими рівнями переважно зумовлено важелями впливу, які можуть бути застосовані відповідними органами влади. В сучасних умовах такий підхід вимагає децентралізації повноважень і посилення ролі регіонів. Центральні органи влади концентрують свою діяльність на створенні та вдосконаленні законодавчої бази, забезпеченні взаємної координації та обміну інформацією щодо політики сприяння розвитку малого підприємництва, на методичному забезпеченні механізмів підтримки цього сектору економіки. Регіональні та місцеві органи влади – на вдосконаленні практики управління.

За результатами проведеного дослідження запропонований розподіл функцій між рівнями управління малим підприємництвом. До функцій державного рівня слід віднести: розробку нових та вдосконалення діючих законодавчо-правових документів; встановлення правових норм та гарантій захисту власності підприємців; стимулювання зовнішньоекономічної діяльності; створення сприятливого податкового та інвестиційного режимів для суб'єктів малого підприємництва.

На регіональному рівні управління мають реалізуватися наступні функції: визначення пріоритетів розвитку малого підприємництва в регіоні; створення сприятливого середовища для розвитку малого підприємництва; розробка регіональної програми розвитку малого підприємництва; створення “полісів росту”; розробка гнучкої системи застосування фінансових механізмів підтримки малого підприємництва; інноваційна підтримка; запровадження механізму регіональних замовлень; створення мережі ринкової інфраструктури; організація інформаційно-консультативної підтримки; організація системи підготовки та перепідготовки підприємців та фахівців для сфери малого підприємництва.

До функцій органів місцевої виконавчої влади слід віднести: визначення пріоритетних напрямів розвитку малого підприємництва на рівні міста; встановлення режиму використання об'єктів нерухомого майна та використання і забудова земель; розробка і впровадження механізму передачі або надання в оренду малим підприємствам виробничих площ, обладнання, земельних ділянок; розробка та запровадження механізму пільгового оподаткування щодо місцевих податків; видача дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг; організація системи соціальних гарантій; стимулювання системи підвищення кваліфікації підприємців та фахівців; організація інформаційної підтримки.

Обґрунтовано концепцію системи регіонального управління малим підприємництвом, в основу якої покладено комбінацію програмно-цільового та процесного підходів. Такий підхід дозволяє забезпечити орієнтацію системи управління розвитком малого підприємництва на вирішення найважливіших соціально-економічних проблем регіону через систему взаємопов'язаних організаційно-правових та фінансово-економічних заходів, що реалізуються регіональними органами управління. Відповідно до концепції розроблено регіональну модель управління розвитком малого підприємництва (рис. 1).

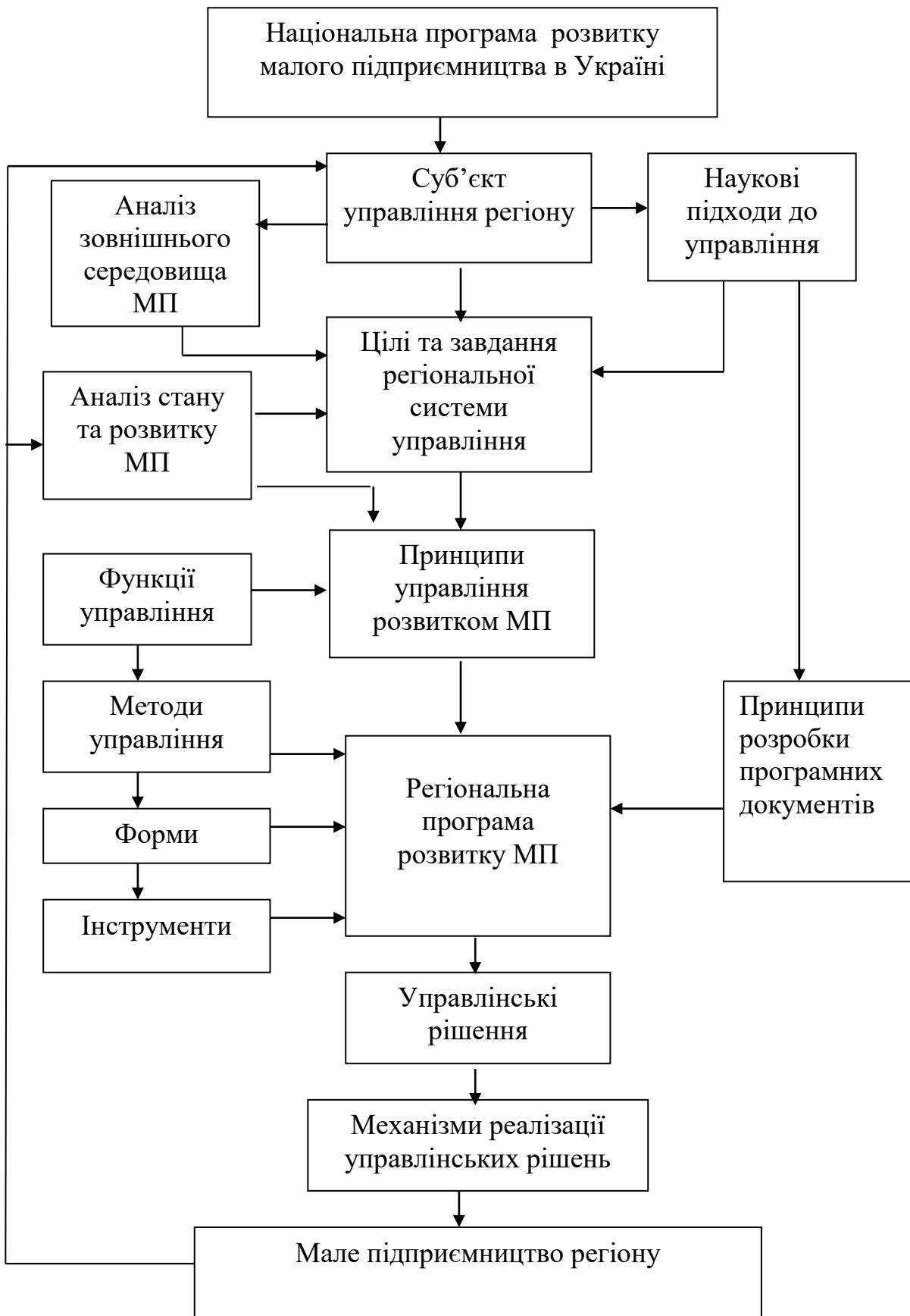

Рис.1. Регіональна модель управління розвитком малого підприємництва

Процес управління розвитком малого підприємництва включає наступні етапи: аналіз зовнішнього середовища, аналіз стану та розвитку малого підприємництва регіону; розробка регіональної програми розвитку малого підприємництва; прийняття управлінських рішень; контроль за виконанням управлінських рішень. Важливою складовою моделі управління є сукупність принципів, які слід розглядати у двох площинах: принципи регіональної системи управління малим підприємництвом і принципи побудови програмних документів.

Основним засобом управління розвитком малого підприємництва є регіональна програма. Зазначимо, що Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні є методологічною основою для розробки відповідних регіональних програм. При цьому у регіональній програмі повинні знайти відображення не тільки основні напрями реалізації програми вищого рівня, а й конкретизація її завдань. Специфічною особливістю регіональної програми розвитку малого підприємництва є її ув'язка із програмою соціально-економічного розвитку регіону та визначення можливостей вирішення проблем регіону за рахунок створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва.

У розділі 2 „Особливості розвитку та оцінка діючої системи управління малим підприємництвом у Черкаській області” проведено критичний аналіз стану, структури і тенденцій розвитку малого підприємництва та дано оцінку ефективності системи управління цим сектором економіки у Черкаській області.

Аналіз сучасного стану, структури та тенденцій розвитку малого підприємництва в Україні, дозволяє визначити особливості його розвитку. Перш за все звертає на себе увагу уповільнення темпів розвитку малого підприємництва економіки в останні роки. Характерним є також і диспропорційність його розвитку по регіонах України, що пояснюється особливостями того або іншого регіону, а саме: специфікою господарської структури, наявністю ресурсів та ринкової інфраструктури. У регіонах-лідерах показники розвитку малого підприємництва в 2-3 рази перевищують середні по Україні. Проведений аналіз засвідчує диспропорції в цьому секторі економіки й в середині самих областей між обласними центрами та іншими населеними пунктами.

Аналіз розвитку малого підприємництва за традиційною системою показників не дає можливості комплексно оцінити та порівняти регіони між собою. Використана у дисертації методика кластерного аналізу дозволила провести рейтингову оцінку регіонів за рівнем розвитку малого підприємництва (рис.2). Результати аналізу свідчать, що до регіонів-лідерів можна віднести м. Київ і Донецьку область, показники яких у кілька разів перевищують середні по Україні; у кластерах де об'єднанні регіони з переважно промисловою спеціалізацією, показники наближаються до середніх по Україні. Кластери, до яких увійшли регіони з переважно сільськогосподарською орієнтацією економіки, мають низький рівень розвитку малого підприємництва.

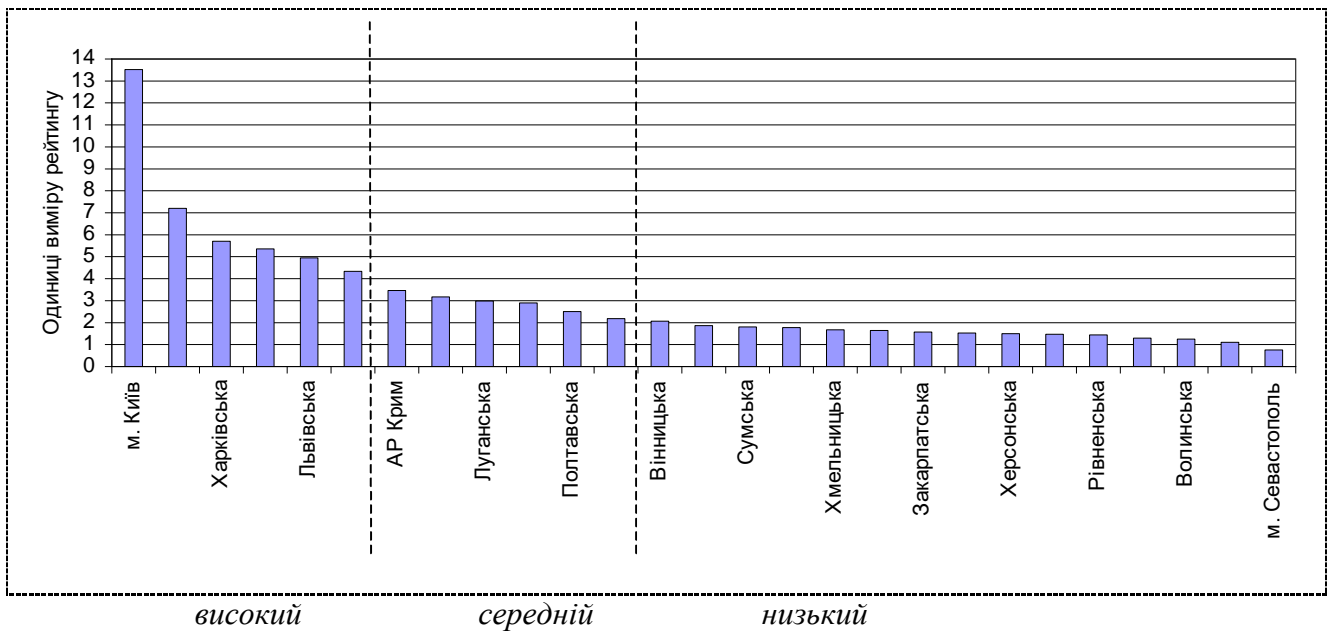

Рис. 2. Розширення регіонів за рівнем розвитку малого підприємництва у 2002 р.

Застосування кластерного аналізу для оцінки зрушень у регіональній структурі малого підприємництва дозволило виявити тенденцію до зменшення диспропорцій у розвитку цього сектору економіки по регіонам країни. Цей висновок підтверджується також і розрахунками показників середньостатистичного діючого підприємства: за останні п'ять років темпи розвитку малого підприємництва в регіонах-аутсайдерах значно перевищують темпи його розвитку у регіонах-лідерах (рис.3).

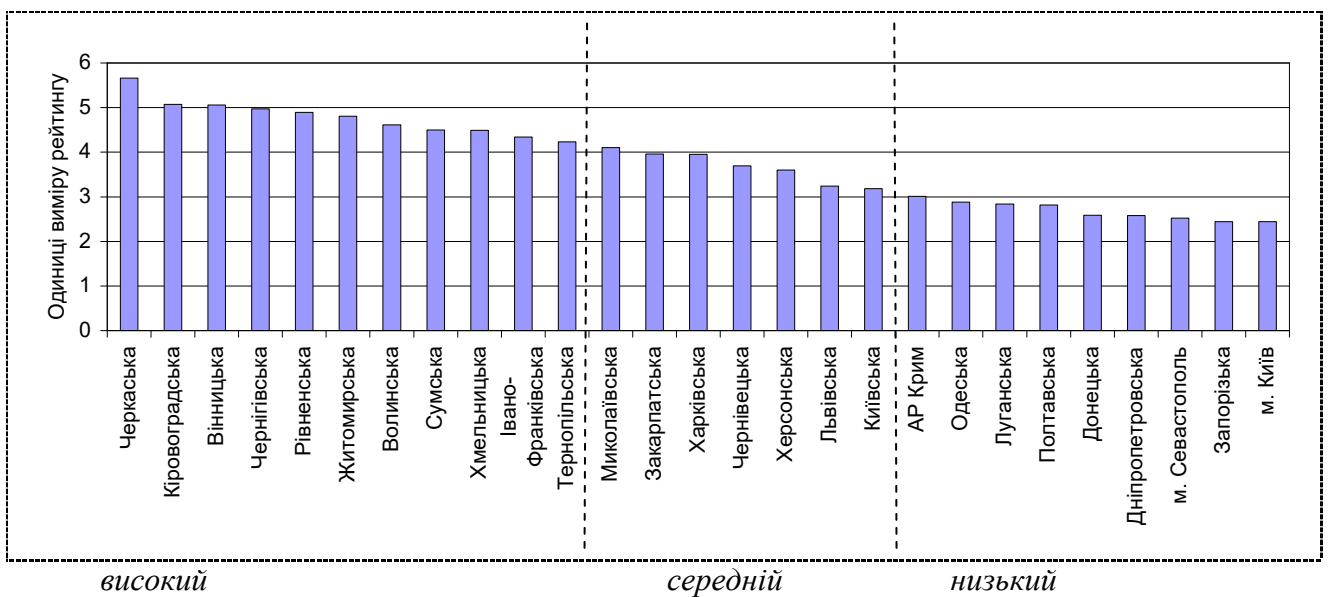

Рис. 3. Розширення регіонів за динамікою розвитку малого підприємництва у 1997 - 2002 рр.

Черкаська область відноситься до регіонів-аутсайдерів за рівнем розвитку малого підприємництва. Разом з тим, результати аналізу свідчать про позитивні зрушення у цьому секторі економіки, відповідно до визначеної тенденції для Черкаської області характерні високі темпи розвитку малого підприємництва. Це може бути свідченням, того що регіон ще далеко не вичерпав можливостей для екстенсивного розвитку.

В процесі оцінки діючої системи управління розвитком малого підприємництва у Черкаській області наголос зроблено на її організаційну структуру та планування його розвитку. Організаційно система управління розвитком малого підприємництва у Черкаській області включає державні установи (Управління розвитку підприємництва та економічних реформ Облдержадміністрації, Регіональний фонд підтримки підприємництва, Представництво Держпідприємництва, Уповноважений з питань захисту прав підприємців), громадські утворення та об'єкти ринкової інфраструктури.

Результати дослідження регіональної системи управління дозволяють зробити висновок про неузгодженість між її елементами. Так, існує дублювання таких функцій, як: сприяння формуванню інфраструктури, захист інтересів підприємців та аналіз регуляторних актів, консультативне та інформаційне забезпечення. При цьому, жодний із зазначених органів управління не виконує функцій визначення пріоритетів розвитку малого підприємництва в регіоні, матеріально-технічної та інноваційної підтримки. Це можна пояснити відсутністю в області єдиного координаційного центру в системі управління розвитком малого підприємництва.

Аналіз елементів інформаційно-освітньої інфраструктури у Черкаській області вказує на проблеми з отриманням ділової інформації та низькою якістю навчальних програм з підготовки та перепідготовки фахівців для сфери підприємництва.

Основним засобом управління розвитком малого підприємництва є регіональна програма. Оцінка затвердженої у Черкаській області регіональної програми свідчить, що її основними недоліками є: невизначеність пріоритетних напрямків розвитку малого підприємництва; недостатньо глибокий аналіз стану й тенденцій розвитку цього сектору економіки; відсутність оцінки ефективності виконання заходів попередньої програми. Такий стан речей є наслідком порушення ключових принципів розробки програмних документів, а саме: комплексності, перспективності та оцінки ефективності.

У розділі 3 „Напрямки удосконалення регіонального управління розвитком малого підприємництва” обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення організаційно-економічного механізму управління малим підприємництвом на регіональному рівні: розподілу повноважень між регіональними органами управління; методики розробки регіональної програми розвитку малого підприємництва; концепції формування регіонального гарантійного фонду; раціоналізації інформаційно-освітньої інфраструктури малого підприємництва.

Трансформація системи управління розвитком малого підприємництва на регіональному рівні, на наш погляд, в першу чергу пов'язана з уточненням і

перерозподілом повноважень між державними органами управління цим сектором економіки, виходячи із завдань, які вони мають вирішувати, а також відповідною координацією їх дій.

Нейтралізації багатьох проблем малого підприємництва у регіонах слугуватиме удосконалення методики розробки регіональної програми його розвитку, яке стосується оцінки й врахування в процесі їх складання: рівня сприятливості зовнішнього середовища для розвитку малого підприємництва в регіоні; пріоритетів розвитку цього сектору в регіоні; ефективності реалізації заходів попередньої програми. Оцінка рівня сприятливості зовнішнього середовища для розвитку малого підприємництва дозволяє визначити основні перешкоди, на подолання яких і мають бути спрямовані заходи регіональної програми.

Для визначення пріоритетних напрямків та сфер діяльності суб'єктів малого підприємництва пропонується, по-перше, сформувати регіональний банк даних, у якому інформація класифікується за ознаками: господарська спеціалізація регіону, наявність у регіоні вільних ресурсів (матеріальних, виробничих, трудових), розвиток інфраструктури малого підприємництва; по-друге, проводити оцінку перспективності видів економічної діяльності для розвитку економіки регіону.

Зворотній зв'язок в процесі розробки регіональної програми розвитку малого підприємництва забезпечує оцінка ефективності реалізації заходів попередньої програми. Оцінку результативності програмних заходів в дисертації пропонується здійснювати за системою показників соціального, інституційного та економічного ефекту. Соціальний ефект утворюється внаслідок підвищення зайнятості в регіоні, інституційний - збільшення кількості новостворених малих підприємств та установ інфраструктури, а економічний пов'язаний зі зміною обсягів виробництва малих підприємств, частки малих підприємств у загально обласних обсягах тощо (рис.4). З метою забезпечення комплексної оцінки в системі показників виділено три рівня. На першому рівні використовуються показники статистичної звітності, а показники другого рівня формуються в процесі спеціальних обстежень та опитувань підприємств. Показники третього рівня призначені для характеристики ефекту від реалізації окремих заходів регіональної програми.

Ефективним інструментом фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва є створення гарантійних фондів, які забезпечують розширення доступу суб'єктів малого підприємництва до кредитних ресурсів. В дисертації обґрунтовано концепцію створення гарантійного фонду в Черкаській області. Згідно концепції гарантійний фонд виконує функції: оптового позичальника коштів на фінансовому регіональному ринку; розподільника фінансових ресурсів; гаранта щодо зобов'язань позичальників перед кредиторами. Для формування гарантійного фонду передбачається залучити кошти регіональних та місцевих бюджетів; регіонального фонду підтримки підприємництва; комерційних банків; кредитних спілок; громадських організацій. Сума гарантії, яку надає фонд, має становити не більше 50% від вартості проекту за умови забезпечення застави підприємцем у розмірі 50% від суми наданого кредиту. Такий підхід не звільняє від відповідальності підприємство-позичальника та збільшує кількість проектів, за якими фонд може виступити гарантом..

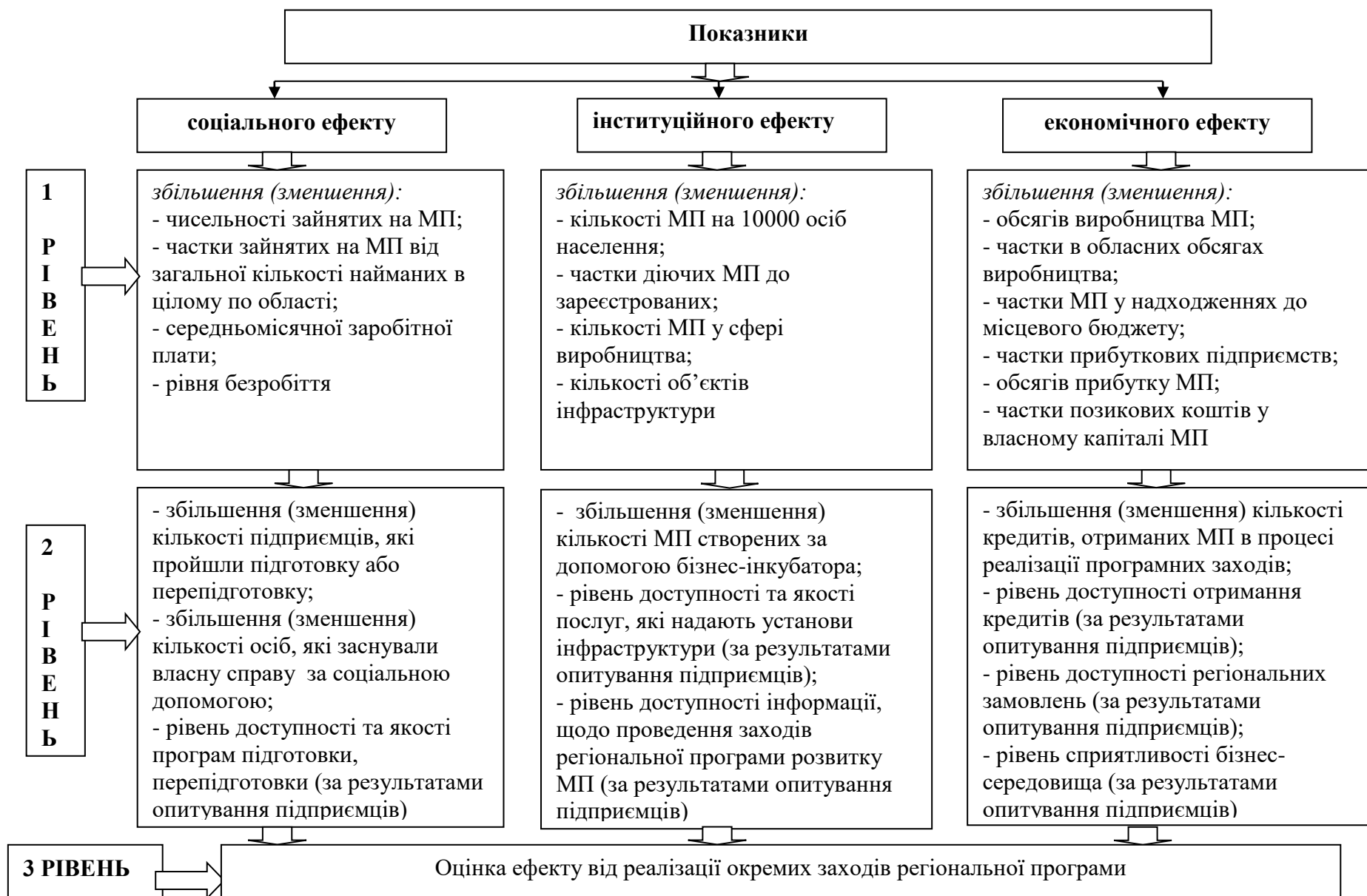

Рис. 4. Система показників оцінки ефекту від реалізації заходів регіональної програми розвитку малого підприємництва

З метою удосконалення інформаційно-аналітичної інфраструктури малого підприємництва у Черкаській області запропоновано створення єдиної системи інформаційного забезпечення. Головне завдання цієї системи полягає у створенні інформаційного середовища та забезпечення вільного та прийняттого, з точки зору вартості послуг доступу до інформації нормативного та професійно-комерційного характеру

Відповідно до концепції інформаційна система може виконувати наступні функції: забезпечення доступу до інформації (правової, нормативно-довідкової, маркетингової, аналітичної тощо) необхідної для функціонування малих підприємств; сприяння у здійсненні різноманітних операційних послуг, пов'язаних із реєстрацією підприємства, банківськими операціями, транспортуванням, страхуванням, автоматизацією бухгалтерського обліку; надання консультацій щодо стану ринку, управлінням підприємством, вибору технологій, участі у ярмарках, підготовки кадрів; організація контактів між підприємцями на основі використання нових інформаційних технологій; здійснення первинної експертизи пропозицій підприємців регіону; формування інформації для регіональних органів влади про стан підприємництва та тенденції його розвитку. Користувачами системи інформаційного забезпечення можуть бути не тільки суб'єкти малого підприємництва, а й регіональні та місцеві органи управління розвитком малого підприємництва; різноманітні громадські об'єднання підприємців; організації інфраструктури тощо.

Функціонування системи інформаційного забезпечення крім суто інформаційної функції створює умови для підвищення рівня координації діяльності всіх зацікавлених організацій в активізації розвитку малих підприємств.

Не менш важливим напрямком сприяння розвитку малого підприємництва в регіоні є вдосконалення кадрового забезпечення. Завдання цього напрямку полягає у підготовці кваліфікованих фахівців для структур малого підприємництва та в забезпеченні структурного балансу між попитом та пропозицією на регіональному ринку праці. Функціями системи кадрового забезпечення малого підприємництва є: "вирощування" підприємців у регіоні; апробація нових підприємницьких ідей та доведення їх до комерційних результатів; підвищення кваліфікації фахівців для сфери підприємництва; перепідготовка кадрів в залежності від потреб ринку праці в тих або інших фахівцях.

На сучасному етапі в системі кадрового забезпечення малого підприємництва пріоритети належать тренінговим формам підготовки фахівців. В дисертації обґрунтовано доцільність застосування навчально-тренувальної фірми для різних рівнів підготовки та підвищення кваліфікації фахівців для сфери малого підприємництва. Використання цієї форми дозволяє імітувати внутрішнє та зовнішнє середовище організації практично в будь-якій сфері діяльності з урахуванням особливостей конкретної галузі економіки. Удосконалення системи кадрового забезпечення допоможе задовольнити попит на висококваліфікованих спеціалістів для сфери малого підприємництва.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі подано нове вирішення наукового завдання трансформації державного регулювання малого підприємництва на регіональному рівні, запропоновано модель регіонального управління розвитком малого підприємництва та розроблено комплекс рекомендацій щодо підвищення ефективності управління розвитком малого підприємництва у Черкаській області. Результати проведеного дослідження дають змогу зробити наступні висновки науково-практичного спрямування:

1. Прискорення темпів економічного зростання в Україні, поглиблення ринкових трансформацій не можливе без динамічного розвитку малого підприємництва, без впровадження такої системи його державного регулювання, яке б не викривляючи дії ринкових механізмів забезпечувало створення сприятливого середовища для його розвитку.

2. Державне регулювання слід визначати як цілеспрямовану комплексну діяльність державних інститутів стосовно поєднання, узгодження, комбінування різних форм, методів регулювання і підтримки суб'єктів малого підприємництва та його інфраструктури. Державна підтримка малого підприємництва являє собою складову державного регулювання, яка спрямована на формування сприятливого для його розвитку середовища. Державне управління це – система органів, які відповідно до покладених на них функцій здійснюють, організуючий вплив держави на розвиток малого підприємництва на відповідному рівні з метою впорядкування та підвищення його результативності.

3. Ефективність державного управління розвитком малого підприємництва залежить від раціонального розподілу функцій управління між центральними, регіональними та місцевими органами. Принципово важливим при цьому в сучасних умовах є децентралізація повноважень і посилення ролі регіонів. Центральні органи влади концентрують свою діяльність на створенні та вдосконаленні законодавчої бази, забезпеченні взаємної координації та обміну інформацією щодо політики сприяння розвитку малого підприємництва, на методичному забезпеченні механізмів підтримки цього сектору економіки. Регіональні та місцеві органи влади – на вдосконаленні практики управління малим підприємництвом.

4. Аналіз стану малого підприємництва в Україні підтвердив значні диспропорції його розвитку в регіональній структурі. Разом з тим, комплексна оцінка динаміки регіональної структури малого підприємництва на основі кластерного аналізу виявила тенденцію до зменшення цих диспропорцій: чим нижчим за показниками розвитку малого підприємництва є рейтинг регіону, тим вищими в ньому є темпи розвитку цього сектору регіональної економіки.

5. Комплексне дослідження регіональної системи управління розвитком малого підприємництва свідчить, що основними її недоліками є недостатня координація дій регіональних органів влади, дублювання ними значної кількості функцій підтримки, відсутність єдиного інформаційного простору у цій сфері та недосконалість методики розробки регіональної програми розвитку малого підприємництва.

6. До пріоритетних напрямків підвищення ефективності системи управління розвитком малого підприємництва на регіональному рівні належать: уточнення повноважень і перерозподіл функцій між регіональними органами влади, виходячи із завдань, які вони мають вирішувати, а також удосконалення методики розробки регіональної програми розвитку малого підприємництва, яке стосується запропонованих у дисертації підходів до оцінки і врахуванні в процесі її складання: рівня сприятливості зовнішнього середовища малому підприємству, визначення пріоритетних напрямків цього сектору економіки та застосування системи показників оцінки ефекту від реалізації програмних заходів.

7. Усунення перешкод для розвитку малого підприємництва на регіональному рівні пов'язано з трансформацією їх фінансово-кредитної підтримки, важливим напрямком якої є створення регіональних гарантійних фондів. В основу створення регіональних гарантійних фондів може бути покладено розроблену в дисертації концепцію, реалізація якої забезпечує узгодження інтересів соціально-економічного розвитку регіону та підприємців-позичальників.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Азьмук Н. А. Динаміка становлення і проблеми малого бізнесу на регіональному рівні (на прикладі Черкаської області) // Стратегія економічного розвитку України. – К.: КНЕУ. – 2000. – Вип. 2-3. – С.235-238. – 0,38 д. а.
2. Азьмук Н. А. Моніторинг малого бізнесу в регіонах України: особливості Черкаської області // Стратегія економічного розвитку України. – К.: КНЕУ. – 2001. – Вип.5. – С. 270-275. – 0,42 д. а.
3. Азьмук Н. А. Державна підтримка малого бізнесу: регіональний аспект // Стратегія економічного розвитку України. – К.:КНЕУ. – 2002.–Вип. 2 (9). – С. 172-177. – 0,46 д. а.
4. Азьмук Н. А. Фінансові механізми стимулювання розвитку малого підприємництва на регіональному рівні (на прикладі Черкаської області) // Кременчук: Регіональні перспективи. – 2002. – № 5. – С.128 –130. – 0,5 д. а.

У інших виданнях:

1. Азьмук Н. А. Досвід роботи навчально-тренувальних фірм України на міжнародних ярмарках НТФ // Матеріали науково-практичної конференції „Створення модельних навчальних центрів комерційної підготовки в Україні”. – Київ – Лейпциг. – 1998 р. – С. 48-55. – 0,3 д. а.
Asmuk N. Erfahrungen aus der Teilnahme ukrainischer Uebungsfirmen an internationalen Uebungsfirmenmessen // Wissenschaftlich-metodischer Sammelband ueber Arbeitsergebnisse ukrainisch-deutscher Zusammenarbeit «Schaffung von Modellzentren fuer kaufmaennische Ausbildung in der Ukraine». – Kiew-Leipzig. – 1998. – S. 52-58.

2. Азьмук Н. А. Формування рівнів системи державної підтримки малого бізнесу // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції “Теорія управління організацією: стан та перспективи”. – Київ-Трускавець: НТУУ “КПІ”, ДДПУ. – 2000. – С. 5-6. – 0,04 д. а.

3. Азьмук Н. А. Система державної підтримки малого підприємництва // Вісник КНЛУ.- К.: КНЛУ. – 2002. – Вип. 6. – С. 145-148 – 0,34 д. а.

4. Азьмук Н. А. Організаційні аспекти формування регіональної системи кадрового забезпечення для сфери малого бізнесу // Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції “Управління організацією: регіональні аспекти”. – К.: “Політехніка”. – 2002. – С. 9-10. – 0,04 д.а.

АНОТАЦІЯ

Азьмук Н. А. Управління розвитком малого підприємництва на регіональному рівні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.02.03. – Організація управління, планування і регулювання економікою. Київський національний економічний університет. – Київ, 2003.

Дисертація присвячена комплексному і всебічному дослідженню питань управління розвитком малого підприємництва на регіональному рівні. Досліджено суть, теоретичні підходи, принципи, функції, методи та форми управління малим підприємництвом на рівні регіону. Розроблено регіональну модель управління малим підприємництвом, в основу якої покладено процесний та програмно-цільовий підхід. Досліджено діючу систему управління малим підприємництвом та ефективність функціонування суб’єктів малого підприємництва у Черкаській області. Розроблені рекомендації щодо удосконалення організаційно-економічного механізму управління малим підприємництвом у Черкаській області. Запропоновано уточнення повноважень між регіональними органами управління малим підприємництвом та методика розробки регіональної програми розвитку цього сектору економіки. Зазначена методика стосується оцінки і врахування в процесі складання регіональної програми: рівня сприятливості зовнішнього середовища, визначення пріоритетних напрямків розвитку малого підприємництва та застосування системи показників оцінки ефекту від реалізації програмних заходів. Розроблено концепцію регіонального гарантійного фонду. Запропоновано напрямки удосконалення інформаційно-освітньої інфраструктури підтримки малого підприємництва у регіоні.

Ключові слова: мале підприємництво, державне регулювання малим підприємництвом, державне управління малим підприємництвом, державна підтримка малого підприємництва, регіональна система управління, регіональна програма розвитку малого підприємництва, інфраструктура.

АННОТАЦИЯ

Азьмук Н. А. Управление развитием малого предпринимательства на региональном уровне. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.02.03. – Организация управления, планирование и регулирование экономикой. Киевский национальный экономический университет. – Киев, 2003.

Диссертация посвящена комплексному и всестороннему исследованию вопросов управления развитием малого предпринимательства на региональном уровне. Результаты проведенного анализа управленческих и экономических аспектов существующей системы управления малым предпринимательством показывают, что особенности и потенциальные преимущества этого сектора экономики можно полностью реализовать на региональном уровне. Предпосылками для формирования региональной системы управления малым предпринимательством являются: хозяйственная структура региона, наличие определенного ресурсного потенциала в регионе, наличие у региональных органов власти рычагов влияния на этот сектор экономики, региональная специфика в развитии малого предпринимательства.

В работе предложен авторский подход к разграничению таких понятий как: «государственное регулирование малым предпринимательством», «государственное управление малым предпринимательством», «государственная поддержка малого предпринимательства». Обоснованы подходы к разграничению степени вмешательства государства в сферу деятельности малого предпринимательства на общегосударственном, региональном и местном уровне. Предложено распределение функций между уровнями управления: государственным, региональным, местным.

Исследованы сущность, теоретические подходы, принципы, функции, методы и формы управления малым предпринимательством на региональном уровне. Обоснованы структурные элементы и сущность системы регионального управления. Автором разработана региональная модель управления этим сектором экономики в основу, которой положено процессный и программно-целевой подходы.

На основе кластерного анализа определены рейтинги регионов в зависимости от уровня развития малого предпринимательства. Оценка динамики этого сектора экономики выявила тенденцию снижения диспропорций в региональной структуре: чем ниже рейтинг региона, тем выше в нем темпы развития малого предпринимательства. Исследования показали, что Черкасская область относится к регионам–аутсайдерам по уровню развития малого предпринимательства. Вместе с тем соответственно с указанной тенденцией для области характерны высокие темпы развития этого сектора экономики.

Проанализирована существующая система управления развитием малого предпринимательства в Черкасской области. Результаты анализа свидетельствуют о низкой эффективности региональной системы управления, несогласованности отдельных элементов ее организационной структуры, отсутствии единого информационного поля в этой сфере.

По результатам исследования разработаны рекомендации по совершенствованию организационно-экономического механизма управления малым предпринимательством на уровне региона. Предложено совершенствование региональной организационной структуры управления малым

предпринимательством путем уточнения полномочий между ее элементами. Обоснована необходимость и предложена методика усовершенствования региональной программы развития малого предпринимательства, которая включает: оценку уровня благоприятствования развитию этого сектора экономики; определение приоритетных направлений развития малого предпринимательства и систему показателей оценки эффекта от реализации мероприятий региональной программы. Согласно последней, предлагается критерии оценки делить на три уровня и группировать по эффектам: социальный, институциональный, экономический.

Обоснована необходимость усовершенствования региональной системы управления в финансово-кредитной сфере, что позволит решить проблему с затрудненным доступом субъектов малого предпринимательства к внешним ресурсам и ограниченности внутренних ресурсов. Разработана концепция создания Регионального гарантийного фонда. Создание гарантийного фонда в регионе позволит привлечь дополнительные финансовые ресурсы для осуществления поддержки малого предпринимательства.

Разработаны предложения по созданию единой системы информационного обеспечения, что приведет к активизации развития малого предпринимательства благодаря упрощению информационных процедур, обеспечению доступа предпринимателей к современным технологиям и информационным сетям. Единая информационная система позволит решить проблему несогласованности и разрозненности элементов региональной организационной системы управления развитием малого предпринимательства.

Доказана необходимость усовершенствования системы кадрового обеспечения малого предпринимательства. Обоснована целесообразность использования такой формы обучения, как учебно-тренировочная фирма, которая позволит сбалансировать спрос и предложение на региональном рынке труда, обеспечит сектор малого предпринимательства высококвалифицированными специалистами.

Ключевые слова: малое предпринимательство, государственное регулирование малого предпринимательства, государственное управление малым предпринимательством, государственная поддержка малого предпринимательства, региональная система управления, региональная программа развития малого предпринимательства, инфраструктура.

SUMMARY

Asmuk N.A. The management of small private business developing on the regional level. – Manuscript.

Thesis in the form of manuscript for the Candidate of economic scientific degree, specialisation 08.02.03. – Organisation of management, planning and regulating of economics. Kiev National Economic University. – Kyiv, 2003.

The thesis is devoted to the complex and detailed investigation of the problems of the management of small private business developing on the regional level. The essence, the theoretical approaches, the principles, the functions, the methods and the forms of the management of small private business developing on the level of the region have been

investigated. The regional model of the management of small private business has been worked out, where the process and program-aimed approaches have been taken as the base for this model. The working system of small private business and the efficiency of functioning of small private business subjects in Cherkasy region have been researched. The recommendations with the concrete proposals as for the improving of organisational-economic mechanism of the management of small private business in Cherkasy region have been worked out. The author has proposed precise of powers between the elements of the regional frame-work of organisation of management and the method of working up of regional programs for developing of small private business. This method include the analyses of the level of environment favourability, the mechanism of finding the priority ways of small private business developing, the evaluating system of the efficiency of measures of regional programs. The conception of the guarantee fund has been worked out. The ways of improving of informational-educational infra-structure of small private business supporting in the region have been proposed.

Key words: small private business, the state regulating of small private business, the state management of small private business, the state supporting of small private business, the regional system of management, the regional program of small private business, infra-structure.